

Zbigniew Zarembski

Umocnienie podmiotowości rodziny w świetle adhortacji «Amoris laetitia»

Studia Włocławskie 19, 261-274

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KS. ZBIGNIEW ZAREMBSKI

UMACNIANIE PODMIOTOWOŚCI RODZINY W ŚWIETLE ADHORTACJI *AMORIS LAETITIA*

Zawsze aktualnym celem posługi Kościoła jest okazywanie pomocy małżeństwu i rodzinie w odkrywaniu i przeżywaniu jej powołania i posłannictwa (FC, n. 69). Jest oczywiste, że duszpasterskie działania powinny być oparte o dane wielu nauk zajmujących się małżeństwem i rodziną. Jednak, jako działania zamierzone i celowe, osadzone powinny być w każdym okolicznościach na prawdzie zawartej w Objawieniu Bożym i Magisterium Kościoła.

Adhortacja posynodalna papieża Franciszka *Amoris laetitia* – o miłości w rodzinie¹, podpisana 19 marca 2016 r., zawiera niezwykle cenny manifest dla rodzin żyjących we współczesnym świecie oraz plan działania dla duszpasterstwa rodzin w Kościele. Nade wszystko jednak zawiera ona wiele cennych wskazówek, które wpisują się w umacnianie podmiotowości rodziny.

1. Rozumienie podmiotowości

Współcześnie dość dużo mówi się o podmiotowości, zwłaszcza zaś psychologowie i pedagodzy nadają przypisują podmiotowości szczegól-

KS. ZBIGNIEW ZAREMBSKI – dr hab. nauk teologicznych z zakresu teologii pastoralnej; profesor nadzwyczajny w Katedrze Teologii Praktycznej na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu; prodziekan ds. nauki (2008–2012), prodziekan ds. dydaktycznych i studenckich (2012–2016) WT UMK; współredaktor czasopisma teologicznego „Ateneum Kapłańskie”; redaktor tematyczny działu „Familia” w czasopiśmie akademickim „Teologia i Człowiek”; członek Rady Naukowej serii *Teologia pastoralna w Polsce* Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów; członek Toruńskiego Towarzystwa Naukowego w Toruniu; w 2016 roku wybrany do zarządu Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów Polskich. Zajmuje się przede wszystkim teologią pastoralną i familiologią.

¹ Franciszek, pap., *Posynodalna adhortacja apostolska Amoris laetitia – o miłości w rodzinie* (19 III 2016), Kraków 2016.

ne znaczenie. Jednak w rzeczywistości we współczesnej szkole daje się zauważyć występowanie rozbieżności wzajemnych oczekiwań uczniów i nauczycieli, co tak naprawdę nie sprzyja budowaniu powszechnie reklamowanej podmiotowości. W gruncie rzeczy pojęcie podmiotowości ucznia, aczkolwiek bardzo modne i na czasie, odchodzi od swojej zasadniczej istoty². Podobne zjawisko nieliczenia się z podmiotowością człowieka można spotkać również w wielu innych obszarach ludzkiego życia.

Jak zatem należy rozumieć podmiotowość? Otóż podmiotowość w samej swej istocie oznacza w to, że człowiek jest kimś, kto posiada określoną tożsamość, która go wyróżnia od innych. Naukowcy w swoich opracowaniach podkreślają, że podmiotowość nierozzerwalnie związana jest z osobą ludzką, która według klasycznej definicji Boecjusza jest niepodzielną substancją natury rozumnej. Osoba ludzka formuje sobie indywidualną naturę jako konkretne jednostkowe źródło działania rozumnego. Jest ona bytem samoistnym i samowładnym, który dzięki strukturze samoposiadania, samoopanowania i samostanowienia jest podmiotem swoich aktów. Dzięki tym właściwościom osoba transcenduje świat rzeczy materialnych i tworzy specyficznie ludzki świat kultury, nauki i techniki. Człowiek jest więc bytem dynamicznym, rozwijającym się i doskonalącym się moralnie. Również budowanie jego podmiotowości staje się ważnym zadaniem rozwojowym, rozciągającym się na okres trwania ludzkiej egzystencji³.

Zagłębiając się w prawdę o ludzkiej podmiotowości odkrywamy, że człowiek jest osobą, ale nie rodzi się on z gotową podmiotowością. Podmiotowość nie jest dana człowiekowi z natury. Zbudowanie swej podmiotowości jest zadaniem rozwojowym każdego człowieka⁴. Podmiotowość wyraża się poprzez możliwość swobodnego i twórczego działania. Można ją określić więc jako umiejętność rozwiązywania problemów, uznanie prawa do wolności człowieka, jego autonomii czy tajemnicy.

Poczucie podmiotowości wyróżnia człowieka od innych istot żywych, tworzy ono człowieka aktywnego, zdolnego do kierowania własnym życiem, posiadającego zdolność do sprawowania kontroli poznawczej nad sobą i otoczeniem. Źródłem tworzenia podmiotowości jest również rodzina,

² Zob. G. Miłkowska, *Kontrowersje wokół podmiotowości uczniów. Próba analizy*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika”, 22(2013), s. 37.

³ Zob. E. Podrez, *Osoba ludzka*, w: *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwoński, Warszawa 1993, s. 122–123.

⁴ J. Błachowicz, *Podmiotowość jako kulturowy sposób adaptacji człowieka w świecie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 2008, nr 3, s. 3.

gdyż to ona określa prawa i obowiązki dziecka, formułuje nakazy i zakazy, określa normy postępowania, uczy odpowiedzialności za siebie i najbliższych. Rodzina uczy wypełniania pierwszych życiowych ról. Dzięki niej można powoli i systematycznie budować podmiotowość własnego dziecka⁵.

2. O podmiotowości rodziny i posłudze Kościoła

Skąd się bierze podmiotowość rodziny i gdzie tkwi jej źródło oraz jakie należy podejmować w ramach duszpasterstwa rodzin działania, aby skutecznie ją wzmacniać? Chcąc udzielić odpowiedzi na te pytania zauważamy, że w ujęciu teologicznym podmiotem jest każda osoba oraz wspólnota, będąca autorem działań o charakterze rewelatywno-soteryjnym, w których Bóg jest podmiotem właściwym jako inicjator, realizator i osobowa przyczyna wzorcza bądź dokonująca ich recepcji. Podmiotem jest więc i rodzina. Nauczanie posoborowe bardzo mocno akcentuje podmiotowy wymiar małżeństwa i rodziny oraz wskazuje na ich podmiotowość. W *Liście do rodzin* św. Jan Paweł II pisał, że rodzina „jest nie tylko podstawową komórką społeczeństwa, ale posiada równocześnie właściwą sobie podmiotowość” (n. 4). „Rodzina – jest to naprzód dobro bycia razem: bycie razem stanowi istotne dobro małżeństwa (stąd jego nierozzerwalność) oraz wspólnoty rodzinnej. Dobro to można również określić jako dobro podmiotowości. Osoba jest podmiotem i rodzina jest podmiotem, ponieważ tworzą ją osoby, w których jest ona zapodmiotowana. Wypada powiedzieć więcej jeszcze: rodzina jest podmiotem bardziej niż jakakolwiek inna społeczność. Jest podmiotem bardziej niż naród, niż państwo, niż społeczeństwo – nie mówiąc już o różnych formach międzynarodowych organizacji. Wszystkie te społeczności, zwłaszcza naród, o tyle mają własną podmiotowość, o ile otrzymują ją od ludzkich osób, a także ich rodzin” (*List do rodzin*, n. 15).

Tak więc rodzina, według nauczania Kościoła, jest wspólnotą osób, najmniejszą komórką społeczną, i w ten sposób jest także instytucją podstawową dla życia każdego społeczeństwa. Rodzina jako instytucja oczekuje od społeczeństwa przede wszystkim uznania swej tożsamości i zaakceptowania jako społeczna podmiotowość. Według św. Jana Pawła II „podmiotowość jest związana z tożsamością każdego małżeństwa i rodziny. Małżeństwo, leżące u podstaw instytucji rodzinnej, ustanowione jest dzięki przymierzu, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wy-

⁵ Miłkowska, *Kontrowersje wokół podmiotowości uczniów*, s. 39–40.

chowania potomstwa. Tylko taki związek może być uznany i potwierdzony społecznie jako małżeństwo. Nie mogą być uznane społecznie jako małżeństwo inne związki międzyludzkie, które tym warunkom nie odpowiadają, choć dzisiaj istnieją takie tendencje, bardzo groźne dla przyszłości ludzkiej rodziny i społeczeństw” (*List do rodzin*, n. 17).

Zdaniem niezującego już teologa pastoralisty i pedagoga rodziny ks. prof. dr. hab. Józefa Wilka SDB (1937–2003) podmiotowość rodziny wynika z teologicznej wizji małżeństwa i rodziny. Boży zamysł wobec członków rodziny zawarty został w planie stwórczym i zrealizowany w dziele zbawczym Chrystusa, i to wydarzenie każe patrzeć na małżeństwo i rodzinę jako na specyficzną wspólnotę, obdarzoną specjalną łaską i powołaniem. Wyraźnie podkreślić należy, że u źródeł podmiotowości rodziny występuje osobny sakrament, który uszczegóławia ogólne powołanie człowieka ochrzczonego i bierzmowanego. Bogactwo Bożej łaski i otrzymanych darów wyrażają się w uwielbieniu Boga, uświęceniu siebie i całego porządku doczesnego, co w rezultacie znajduje swój wyraz w określeniu rodziny chrześcijańskiej „domowym Kościołem” (KK, n. 11). Dzięki temu małżonkowie zaciągają na siebie zobowiązanie, by byli nawzajem dla siebie i dla swoich dzieci świadkami wiary i miłości Chrystusa (KK, n. 35). A wypełniając to zadanie realizują oni powołanie apostoelskie (FC, n. 54)⁶.

Według nauczania soborowego to właśnie sakrament małżeństwa tworzy ze wspólnoty małżeńskiej środowisko zbawcze. Konstytucja duszpasterska o Kościele wyjaśnia, że sakrament małżeństwa umacnia i konsekruje małżonków do obowiązków i godności ich stanu. Małżonkowie na mocy sakramentu małżeństwa „wyrażają tajemnicę jedności i płodnej miłości pomiędzy Chrystusem i Kościołem oraz w niej uczestniczą” (KK, n. 11). Dlatego działalność duszpasterska Kościoła, szanując powołanie małżeńskie i rodzinne, powinna dążyć do przekształcania rodziny w domowy Kościół (FC, n. 17). Ma to się dokonywać w procesie wydobycia, uświadomienia i wzmocnienia wszelkich łask złożonych w rodzinie przez Boga. Taka działalność odpowiada również zasadzie pomocniczości, akcentującej prymat rodziny i przypominającej, że nie można wyręczać rodziny w tym, co do niej z natury należy i co jest ona w stanie sama zrealizować⁷.

⁶ J. Wilk, *Duszpasterstwo rodzin: zasady praktycznego działania (na podstawie adhortacji Jana Pawła II Familiaris consortio)*, „Homo Dei”, 1998, nr 4, s. 50–51.

⁷ B. Mierzwiński, J. Wilk, R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin*, w: *Teologia pastoralna*, red. R. Kamiński, t. 2, Lublin 2002, s. 417.

Podmiotowość rodziny domaga się zdecydowanie, aby w duszpasterstwie rodzin położyć szczególny nacisk na proces usprawnienia małżeństwa i rodziny. A to oznacza podjęcie takich działań, które można nazwać odkrywaniem, wydobywaniem, czynieniem sprawnym, wzmacnianiem tych sił i możliwości, które mocą sakramentu otrzymuje każda rodzina chrześcijańska. Chodzi w nich o czynienie z każdego małżeństwa i rodziny żywego, funkcjonującego sprawnie domowego Kościoła. Rodzina bowiem ma stawać się tym, czym jest ze swej natury. Ma odkrywać wartość i piękno swego powołania, godność i niepowtarzalność. Ma być dumna ze swego powołania i wyniesienia do godności sakramentu, z permanentnego wsparcia ze strony Boga, który udziela jej swoich łask i błogosławieństwa. Jednocześnie ma nie poddawać się nostalgii i nie ulegać presji, jaką wywiera na nią współczesny świat, nieprzychylny temu wszystkiemu, co trwałe, sprawdzone i wartościowe. Rodzina nie musi mieć kompleksów, wszak wyszła spod rąk Boga Stwórcy i wpisana została w tajemnicę Kościoła. Stąd z podniesioną głową małżonkowie mają realizować zleconą im misję i zadania, w których zawiera się najgłębsza tożsamość tejże instytucji. Do podstawowych i niekwestionowanych zadań rodziny należy więc budowanie wspólnoty życia i miłości, służba życiu, przekazywanie życia i wychowanie dzieci oraz uczestnictwo w rozwoju społeczeństwa i w życiu oraz misji Kościoła (zob. FC, n. 17–64)⁸.

To, co szczególnie zwraca uwagę podczas lektury papieskiego nauczania, to fakt, że papież Franciszek wręcz z determinacją zachęca, aby z odwagą głosić prawdę o małżeństwie, szczególnie zaś ukazywać piękno i wielkość tej rzeczywistości. Rodzina jest bowiem podstawową komórką społeczną. „Od początku Stwórca obdarzył błogosławieństwem mężczyznę i kobietę, aby byli płodni i rozmnażali się na ziemi. Rodzina jest w świecie jakby odzwierciedleniem Jedyne i Trójjedynego Boga”⁹. Papież w swoim nauczaniu zdecydowanie głosi prawdę o małżeństwie i rodzinie, osadzając ją na Piśmie Świętym i nauczaniu Kościoła (AL, n. 8–30; 58–88). Przypomina, że małżeństwo to prawdziwe i autentyczne powołanie, wpisane przez Boga-Stwórcę w naturę mężczyzny i kobiety. Powołanie do małżeństwa czyni z mężczyzny i kobiety jedno ciało i jedno

⁸ Zob. Z. Zaremski, *Troska Kościoła w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie posoborowym. Studium teologicznopastoralne*, Toruń 2013, s. 225–226.

⁹ Franciszek, pap., *Przemówienie wygłoszone na rozpoczęcie Nadzwyczajnego Konsystorza Kardynałów poświęconego rodzinie. Duszpasterstwo odważne i pełne miłości* (20 II 2014), OsRomPol, 35(2014), nr 3–4, s. 22–23.

życie. Dwoje ludzi, zawierając związek małżeński, rozpoznaje w swojej historii miłości wezwanie samego Boga. Sakrament małżeństwa obejmuje tę miłość łaską Boga i zakorzenia ją w samym Bogu. Małżeństwo jest „ikoną miłości Boga” do człowieka (AL, n. 121). Na sakramentalnym związku zbudowana jest rodzina, gdzie poszczególne osoby odkrywają siebie w relacji do innych i w relacji do miłości. Rodzina pobłogosławiona przez Boga w sakramencie małżeństwa zdolna jest do pełnienia wielu zadań, a szczególnie misji przekazywania życia i wychowania dzieci. Dzięki oparciu rodziny na Bogu małżonkowie mogą stworzyć „piękną rodzinę, rodzić życie oraz dbać o rozwój dzieci”¹⁰. Rodzina jest więc „dobrem, bez którego społeczeństwo nie może się obejść, które musi być chronione” (AL, n. 44). Jej siła „tkwi zasadniczo w tym, że rodzina jest zdolna kochać i uczyć miłości. Niezależnie od tego, jak dana rodzina może być poraniona, zawsze może się ona rozwijać wychodząc od miłości” (AL, n. 53).

Papież Franciszek od początku swego pontyfikatu z wielką determinacją głosi prawdę o rodzinie i staje w jej obronie¹¹. Niezwykle mocne słowa wypowiedziane zostały przez Biskupa Rzymu podczas podróży apostołskiej do Gruzji (30 IX – 2 X 2016), gdy wskazywał na zintensyfikowany atak, jaki wymierzony jest obecnie w katolicką rodzinę. Papież powiedział, że „trwa wojna światowa”, której celem jest „zniszczenie małżeństwa”. A konstatując wyjaśniał, że małżeństwo jest „najpiękniejszą rzeczą, jaką Bóg stworzył”, ponieważ „mężczyzna i kobieta, którzy stają się jednym ciałem, są obrazem Boga”. I stąd też w tym kontekście „należy robić wszystko, by uratować małżeństwo”. Jest to priorytetowe zadanie zwłaszcza dla wspólnoty katolickiej. W związku z tym interwencja Kościoła nie może się ograniczać do zwykłej analizy teoretycznej. Wyzwania, przed którymi obecnie stoi Kościół i rodzina, wynikają przede wszystkim z autentycznej misji zbawczej¹².

¹⁰ Tenże, *Rozważanie podczas spotkania modlitewnego z rodzinami. Każdego dnia odbudowujemy pokój w rodzinie* (26 X 2013), OsRomPol, 34(2013), nr 12, s. 10–12; tenże, *Homilia podczas Mszy św. dla rodzin. Miłość cierpliwa, która rodzi radość* (27 X 2013), OsRomPol, 34(2013), nr 12, s. 12–13; tenże, *Przemówienie podczas audiencji generalnej* (2 IV 2014), OsRomPol, 35(2014), nr 5, s. 37.

¹¹ Z. Zaremski, *Wskazania papieża Franciszka dla duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*, red. D. Lipiec, Lublin 2015, s. 163–180.

¹² Franciszek, *Papież: trwa wojna światowa, by zniszczyć małżeństwo*, w: <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1674847,Papiez-trwa-wojna-swiatowa-by-zniszczyc-malzenstwo> (11.04.2016).

3. Działania Kościoła na rzecz podmiotowości rodziny

Adhortacja *Amoris laetitia* w wielu miejscach i przy omawianiu szczegółowych zagadnień dostrzega i promuje ogromną wartość rodziny. Wskazuje przy tym na trudności i zagrożenia wymierzone w rodzinę, postulując wzięcie jej w szczególną opiekę. Należy zauważyć, że papież Franciszek nie proponuje pozostawać na etapie rozważania współczesnych zagrożeń, lecz zachęca do niesienia skutecznej pomocy rodzinie. Zdaniem Franciszka owej pomocy rodzina ma spodziewać się ze strony społeczeństwa, jak również i od Kościoła. Obowiązkiem państwa jest tworzenie warunków ustawodawczych i pracowniczych, aby zapewnić ludziom młodym przyszłość i dopomóc im w realizacji planu założenia rodziny (AL, n. 43). Natomiast zadaniem Kościoła jest towarzyszenie rodzinie w całym jej rozwoju ontogenetycznym i w każdych okolicznościach.

Według papieskiego nauczania współczesne duszpasterstwo rodzin powinno opierać się na misyjnej i ewangelizacyjnej posłudze. „Obecne czasy wymagają, aby nasze Kościoły były w prawdziwym permanentnym stanie misji”¹³. Papież Franciszek wskazuje wręcz na konieczność reformy duszpasterstwa rodzin zbudowanej na fundamentach misyjnej i ewangelizacyjnej posługi duszpasterskiej. Nakaz misyjny „głoszenia Ewangelii powinien implikować całą aktywność Kościoła partykularnego, wszystkie jego sektory oraz całą jego istotę i działalność. Wymaga to nieustannego dostosowywania stylów życia, programów duszpasterskich i organizacji diecezji”¹⁴. Odwołując się do dokumentu z Aparecidy¹⁵ Papież zaleca Kościołowi podjęcie nawrócenia duszpasterskiego. „Mam nadzieję, że wszystkie wspólnoty znajdą sposób na podjęcie odpowiednich kroków, aby podążać drogą duszpasterskiego i misyjnego nawrócenia” (EG, n. 25). Ewangelizacja jest oznaką dojrzałości, czynnikiem jedności i siły. Misja natomiast jest najbardziej oczywistym znakiem wiary. Podejmując działalność misyjną

¹³ Franciszek, pap., *Przemówienie do biskupów Brazylii. Kościół musi towarzyszyć także ludziom zagubionym* (27 VII 2013), <http://mlodzi.niedziela.pl/rio2013/default/artukul/id/167/titul/Kosciol-musi-towarzyszc-takze-ludziom> (12.03.2016).

¹⁴ Benedykt XVI, *Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2012* (6 I 2012), w: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/messages/missions/documents/hf_ben-xvi_mes_20120106_world-mission-day-2012.html (12.03.2016).

¹⁵ Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Aparecida. V Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014.

wspólnota chrześcijańska będzie mogła przekraczać podziały i wewnętrzne napięcia, a tym samym odnaleźć jedność i siłę wiary (zob. RM, n. 48).

Nawiązując do relacji końcowych ostatnich synodów, a także korzystając z własnych katechez oraz katechez Jana Pawła II, w rozdziale VI *Amoris laetitia* zatytułowanym *Niektóre perspektywy duszpasterskie* (n. 199–258) papież Franciszek wskazuje na drogi duszpasterskie prowadzące do budowania rodzin trwałych i płodnych, stosownie do zamysłu Stwórcy. Wyjaśnia jednocześnie, że aby mogły one być coraz bardziej aktywnymi podmiotami duszpasterstwa rodzinnego: „konieczny jest wysiłek ewangelizacyjny i katechetyczny skierowany do wnętrza rodziny” (AL, n. 200). To co warte jest zauważenia, to fakt że Papież nie zamierza podawać kompleksowego programu dla duszpasterstwa rodzin, jedynie koncentruje się na głównych kierunkach, zachęcając poszczególne wspólnoty do wypracowania propozycji bardziej praktycznych i efektywnych, uwzględniających zarówno naukę Kościoła, jak i lokalne potrzeby i wyzwania (AL, n. 199). Zadaniem Kościoła jest zawsze dotarcie do rodzin z pokornym zrozumieniem i chęcią „towarzyszenia każdej i wszystkim rodzinom, aby odkryły najlepszy sposób przezwyciężenia trudności napotkanych na swojej drodze” (AL, n. 200). Kościół poprzez duszpasterstwo rodzin ma towarzyszyć rodzinom, organizować zwłaszcza poradnictwo, aby w ten sposób pomagać w umacnianiu relacji rodzinnych, rozwoju miłości, przezwyciężaniu konfliktów i wychowaniu dzieci. Towarzystwo to ma obejmować całe życie rodzinne, a szczególnie ma być odczuwalne w pierwszych latach. Przede wszystkim chodzi tutaj o uzupełnienie procesu, który został zainicjowany i dokonał się w okresie narzeczeństwa, gdyż „małżeństwa nie można pojmować jako czegoś zakończzonego”, a wzajemne wypowiedziane „tak” to dopiero początek „wspólnej drogi, której cel może przewyższać to, co mogą narzucać okoliczności i mogące pojawić się przeszkody” (AL, n. 218). Papież w swoim nauczaniu podkreśla więc potrzebę umacniania miłości młodych małżonków (AL, n. 220), jak również zachęca ich do „gotowości do prokreacji w przeciwieństwie do mentalności, która jest często wroga życiu” (AL, n. 222). Zachęta ta odgrywa istotną rolę w odkrywaniu tożsamości powołania małżeńskiego.

Kontynuując refleksję nad duszpasterstwem rodzin odkrywamy, że ma ono być pozytywne, gościnne, a także umożliwiać stopniowe pogłębianie wymagań Ewangelii (AL, n. 38). Ma ono umożliwiać małżeństwom i rodzinom doświadczenie miłosierdzia Boga, który pociesza i uzdrawia. „Kościół powinien być miejscem bezinteresownego miłosierdzia, gdzie

każdy może czuć się mile widziany, kochany, uzyskujący przebaczenie oraz otrzymujący zachętę do dobrego życia według Ewangelii” (EG, n. 29). A rodzina chrześcijańska z uwagi na łaskę sakramentu małżeństwa powinna stawać się coraz bardziej głównym podmiotem duszpasterstwa rodzinnego, zapewniając „radosne świadectwo małżeństw i rodzin, Kościołów domowych” (AL, n. 200)¹⁶. Duszpasterstwo powinno także uświadamiać małżonkom moc łaski, jakiej doświadczają oni w sakramencie pokuty i Eucharystii, gdyż dzięki niej mogą oni radzić sobie z różnymi trudnościami i wyzwaniem życia małżeńsko-rodzinnego (AL, n. 38).

W umacnianiu podmiotowości rodziny i udzielaniu jej pomocy w odkrywaniu tożsamości fundamentalną rolę odgrywa słowo Boże i zawarta w nim prawda o małżeństwie i rodzinie. Według papieża Franciszka ma to być prawda nie wyidealizowana. Papież zauważa, że „niejednokrotnie przedstawialiśmy ideał teologiczny małżeństwa zbyt abstrakcyjny, skonstruowany niemal sztucznie, daleki od konkretnej sytuacji i rzeczywistych możliwości rodzin, takich, jakie są” (AL, n. 36). Chodzi natomiast o zaprezentowanie małżeństwa bardziej jako proces rozwoju i realizacji niż jako ciężar, który trzeba ciągle znosić przez całe życie (AL, n. 37). Papież wielokrotnie kieruje wzrok w stronę źródła – Pisma Świętego, które opisuje Boży zamysł względem małżeństwa i rodziny. Rodzina według Bożego słowa to wspólnota, komunika osób mężczyzny i kobiety oraz dzieci, będąca obrazem jedności między Ojcem, Synem i Duchem Świętym (AL, n. 29).

Tak więc „przed rodzinami i pośród nich zawsze powinno rozbrzmiewać pierwsze orędzie, które jest tym, co jest najpiękniejsze, większe, bardziej pociągające i jednocześnie bardziej potrzebne” (AL, n. 58) i ono też „powinno zajmować centralne miejsce w działalności ewangelizacyjnej” (EG, n. 164). Do tego orędzia trzeba stale powracać, słuchać go i głosić na różne sposoby, zwłaszcza podczas katechezy (tamże). Nie ma tak naprawdę nic bardziej pewnego i treściwego od przepowiadania, dlatego cała formacja chrześcijańska ma być głoszeniem kerygmy (EG, n. 165, zob. AL, n. 58). A w sercu każdej rodziny trzeba postawić kerygmat, aby oświecił on drogę życia małżeńsko-rodzinnego. „Wszyscy powinniśmy mieć powiedzieć, na podstawie tego, co przeżywamy w rodzinie: «Uznaliśmy miłość jaką Bóg ma względem nas» (1J 4, 16). To dopiero wychodząc od tego doświadczenia duszpasterstwo rodzin będzie mogło

¹⁶ Zob. Zaremski, *Wskazania papieża Franciszka dla duszpasterstwa rodzin*, s. 169–170.

umożliwić rodzinom bycie Kościołem domowym i jednocześnie zaczynem ewangelizacji w społeczeństwie” (AL, n. 290).

Papież Franciszek naucza, że „konieczne jest, aby nie ograniczać się do czysto teoretycznego głoszenia oderwanego od rzeczywistych ludzkich problemów. Duszpasterstwo rodzin musi wiedzieć z doświadczenia, że Ewangelia rodziny jest odpowiedzią na najgłębsze oczekiwania osoby ludzkiej” (AL, n. 201). Stąd też nie można ograniczyć się tylko do czysto teoretycznego głoszenia, lecz ma ono dotyczyć spraw życia codziennego.

W obliczu przeżywania zwątpienia, słabości czy zagubienia małżeństwo i rodzina chrześcijańska mają kierować swój wzrok w stronę Świętej Rodziny z Nazaretu i od niej czerpać duchowe bogactwo. Przymierze miłości i wierności, którym żyła Święta Rodzina z Nazaretu, rzuca światło na zasadę, która nadaje kształt każdej rodzinie i pozwala jej lepiej radzić sobie ze zmiennymi kolejami życia i historii. Na tym fundamencie wspólnota rodzinna, także w swojej słabości, może „stać się światłem w mroku świata” (AL, n. 66). W nauczaniu papieskim bardzo mocno zaznaczona jest więc troska rodziny o rozwój duchowości i modlitwy rodzinnej. Wszyscy domownicy powinni być dla siebie współpracownikami łaski i świadkami wiary (AL, n. 321). Zrozumienie tajemnicy rodziny chrześcijańskiej możliwe staje się w „świecie nieskończonej miłości Ojca, która objawiła się w Chrystusie” (AL, n. 59). Również jej wzrastanie jako Kościoła domowego ściśle zależy od wspólnej modlitwy, czytania słowa Bożego i Komunii eucharystycznej (AL, n. 29). Ważnym przejawem bycia Kościołem domowym jest zaangażowanie rodziny w dzieło ewangelizacji. Duszpasterstwo rodzin „powinno umożliwiać doświadczenie, że Ewangelia rodziny jest odpowiedzią na najgłębsze pragnienia człowieka: jego godności i pełnej realizacji we wzajemności, w jedności i płodności” (AL, n. 201).

W umacnianiu podmiotowości rodziny istotną sprawą jest także zwrócenie uwagi na ludzi młodych i ich przygotowanie do małżeństwa, gdyż ono w zdecydowanej mierze wpływa na jakość podjętej decyzji, a także przyczynia się do podejmowania odpowiedzialności za zadania wynikające z założenia rodziny. W przygotowaniu do małżeństwa papież Franciszek przypisuje dużą rolę wspólnocie chrześcijańskiej, a zwłaszcza podkreśla szczególne znaczenie świadectwa samych rodzin, a także zakorzenienie przygotowania w procesie inicjacji chrześcijańskiej, z zaakcentowaniem powiązania małżeństwa z chrztem oraz innymi sakramentami. Całemu przygotowaniu nadać należy charakter inicjacyjny i katechumenalny. Zdaniem Papieża niezbędnym jest czas na dobre przygotowanie do mał-

żeństwa. Już bowiem samo „uczenie się miłości nie jest czymś, co może być improwizowane ani nie może być celem krótkiego kursu poprzedzającego małżeństwo” (AL, n. 208). Jednocześnie Papież zauważa, że „nic nie jest bardziej zmienne, niepewne i nieprzewidywalne, niż pożądanie i nigdy nie należy zachęcać do decyzji o zawarciu małżeństwa, jeśli nie doszło do pogłębienia innych motywacji, które dają tym zaręczynom szansę stabilności” (AL, n. 209). Ważnym elementem w dobrym przygotowaniu jest również przygotowanie uroczystości ślubnej, gdzie szczególnie zwraca się uwagę na przygotowanie liturgiczne, konieczność uświadomienia narzeczonym, czym jest sakrament małżeństwa czy znaczenie ich wspólnej modlitwy (AL, n. 212–216). Dostrzec też należy potrzebę specyficznych programów przygotowania do małżeństwa, które byłyby prawdziwym doświadczeniem uczestnictwa w życiu kościelnym i pogłębiałyby różne aspekty życia rodzinnego. W trakcie prowadzenia przygotowania należy przypomnieć znaczenie cnót, zwłaszcza czystości, która jest cennym warunkiem autentycznego rozwoju prawdziwej miłości międzypersonalnej (AL, n. 206)¹⁷.

Zadaniem Kościoła, ciągle aktualnym, jest ukazywanie piękna miłości małżeńskiej. Papież Franciszek z wyrazistością podkreśla więc, że miłość stanowi fundament rodziny, a łaska sakramentu ma na celu doskonalenie miłości małżonków. Nic zatem dziwnego, że w adhortacji pada zachęta do ludzi młodych, „aby nie wahali się wobec bogactw, jakie ich planom miłości zapewnia sakrament małżeństwa” (AL, n. 307). Miłość to podstawowa cnota budująca relację między małżonkami i pozostałymi członkami rodziny. W jej rozwoju ważną rolę odgrywa dialog małżeński, na który składa się między innymi: umiejętność cierpliwego i uważnego słuchania, docenianie drugiej osoby, okazywanie jej uczuć, jak również właściwy sposób komunikowania, modlitwa i otwartość (AL, n. 136–141). Stąd też zadaniem pastoralnym w tym kontekście staje się ukazanie małżonkom motywacji do „odważnego postawienia na miłość silną, solidną, trwałą, zdolną do stawienia czoła temu wszystkiemu, co pojawia się na ich drodze” (AL, n. 200). Takie podejście wzmacnia małżonków w budowaniu ich małżeńskiej i rodzinnej *communio*, a także pomaga w zrozumieniu ich tożsamości, która najbardziej wyraża się we wspólnocie osób w miłości. Stąd jak najbardziej cenny jest papieski postulat, aby duszpasterstwo rodzin było duszpasterstwem więzi.

¹⁷ Zob. tamże, s. 175–176; W. Góralski, *Adhortacja apostolska Amoris laetitia papieża Franciszka. Prezentacja dokumentu z komentarzem do nn. 300–308*, Płock 2016, s. 23–24.

W procesie umacniania ważną rolę pełnią niewątpliwie parafia, wspólnoty i ruchy kościelne, a także sami małżonkowie, których świadectwo jest najbardziej czytelnym sposobem ukazywania wartości i piękna powołania małżeńsko-rodzinnego (AL, n. 223–226). Niewątpliwie należy zwrócić także uwagę na przygotowanie i formację kapłanów, diakonów, zakonników, zakonnice i innych pracowników duszpasterstwa rodzin, a także dostęp seminarzystów do szerszej interdyscyplinarnej formacji dotyczącej narzeczeństwa i małżeństwa oraz nabycie przez nich niezbędnej wiedzy i dojrzałości osobowej, które przyczynią się w przyszłości do sprawowania efektywniejszej opieki duszpasterskiej w zakresie służby rodzinie (AL, n. 159–160).

Umacnianie podmiotowości rodziny w ramach duszpasterstwa rodzin stawia również wymagania samym rodzinom, wymagając od wspólnoty małżeńskiej odpowiednich działań, zwłaszcza w zakresie działalności *ad intra* i *ad extra*. W obszarze działalności *ad intra* chodzi o wzmacnianie przez małżonków ich wzajemnych relacji, a w szczególności wzrastanie w miłości i dojrzewanie w jej przekształcaniu, otwarcie się na życie i odpowiedzialne rodzicielstwo, jak również podejmowanie wielorakiej funkcji wychowawczej i eklezjalnej, wpływającej zwłaszcza z przekazywania wiary w rodzinie. Natomiast działalność na zewnątrz obejmuje „płodność poszerzoną”, jak i duszpasterstwo rodzin oraz misję wobec innych wspólnot, dawanie świadectwa, zaangażowanie w życie Kościoła i służbę na rzecz innych rodzin¹⁸.

* * *

Reasumując prezentację papieskiego nauczania na temat umacniania podmiotowości rodziny stwierdzić należy, że papież Franciszek jest kontynuatorem nauczania swoich wielkich poprzedników. Podobnie jak Jan Paweł II w adhortacji *Familiaris consortio* trzydzieści pięć lat temu zwracał się do rodzin, wołając: „rodzino stawaj się tym, czym jesteś” (n. 17), również i papież Franciszek zatroskany jest o jej pomyślność i zachęca do odkrywania piękna i wartości powołania małżeńskiego. Rodzina jest bowiem dobrem, które ma kluczowe znaczenie dla przyszłości świata i Kościoła (AL, n. 31). W związku jednak z tym, że ciągle jest ona atakowana i staje wobec coraz to nowych trudności, obserwuje się jak małżonkowie tracą wiarę w swoje powołanie, w moc Bożej łaski i nadzieję na lepsze. Stąd umacnianie tożsamości rodziny należy do fundamental-

¹⁸ Zob. tamże, s. 87–88.

nych zadań Kościoła. Zadanie to zawiera szereg działań, które powinni podejmować w pierwszej kolejności sami małżonkowie, ale także i Kościół, a zwłaszcza duszpasterstwo rodzin. Według papieża Franciszka rodzina otrzymała wyjątkową misję, polegającą na uobecnianiu miłości Boga, piękna Ewangelii i stylu życia (AL, n. 184), jak również to jej powierzył Bóg projekt przekształcania świata w dom, aby wszyscy mogli odczuć, że każdy człowiek jest bratem (AL, n. 183).

STRESZCZENIE

Artykuł podejmuje ważne z punktu widzenia posługi zbawczej Kościoła zagadnienie, dotyczące umacniania podmiotowości rodziny. Składa się on z trzech części, w których kolejno zaprezentowany został zapowiedziany we wstępie problem badawczy. W pierwszej kolejności autor przedstawia, czym jest podmiotowość, odwołując się do literatury przedmiotu, zwłaszcza filozoficzno-pedagogicznej. Poczucie podmiotowości wyróżnia człowieka od innych istot żywych i sprawia, że staje się on zdolny do kierowania własnym życiem. Podmiotowość nie jest dana człowiekowi z natury, lecz jest ona jego zadaniem rozwojowym. Podmiotowość małżeństwa i rodziny wynika z teologicznej wizji małżeństwa i rodziny, a mianowicie z udziału w dziele stwórczym i zbawczym Chrystusa. Podmiotowość rodziny domaga się, aby w duszpasterstwie rodzin położyć szczególny nacisk na proces usprawnienia małżeństwa i rodziny. Autor odwołując się do nauczania papieża Franciszka zawartego w adhortacji *Amoris laetitia* szczegółowo prezentuje wybrane elementy praktyki pastoralnej, mającej na uwadze dobro i rozwój małżeństwa i rodziny.

Słowa kluczowe: podmiotowość rodziny, małżeństwo i rodzina, duszpasterstwo rodzin, sakrament, zamysł Boży, nauczanie papieskie, umacnianie.

SUMMARY

The article presents the issue important from the point of view of the salvific ministry of the Church which refers to the strengthening of the subjectivity of the family. It consists of three parts which, in turn, discuss the research problem mentioned above. Firstly, the author describes the notion of the subjectivity, referring to the professional literature, especially the philosophical and pedagogical one. The sense of identity distinguishes man from other living beings and makes him capable of guiding their own lives. The subjectivity of the marriage as well as of the family is due to the theological vision of the marriage and the family, namely to the participation in the work of creation and salvation of Christ. The subjectivity of the family puts the accent, in the pastoral care of the families, on the process aiming at development of the marriage and the family. The author referring to the teaching of Pope Francis included in his exhortation *Amoris laetitia*, discusses in details the chosen elements of the pastoral practice, having in mind the welfare and the development of the marriage and family.

Key words: subjectivity of the family, marriage and family, family ministry, the sacrament, God's plan, papal teaching, strengthening.

BIBLIOGRAFIA

- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 1964.
- Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Aparecida. V Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* o zadaniach rodziny chrześcijańskiej, 1981.
- Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane*, 1994.
- Benedykt XVI, *Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2012* (6 I 2012), https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/messages/missions/documents/hf_ben-xvi_mes_20120106_world-mission-day-2012.html (12.03.2016).
- Franciszek, pap., Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie, 2013.
- Franciszek, pap., Posynodalna adhortacja apostolska *Amoris laetitia* – o miłości w rodzinie, 2016.
- Franciszek, pap., *Przemówienie do biskupów Brazylii. Kościół musi towarzyszyć także ludziom zagubionym* (27 VII 2013), <http://mlodzi.niedziela.pl/rio2013/default/artukul/id/167/tytul/Kosciol-musi-towarzyszc-takze-ludziom> (12.03.2016).
- Franciszek, pap., *Papież: trwa wojna światowa, by zniszczyć małżeństwo*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1674847,Papiez-trwa-wojna-swiatowa-by-zniszczyc-malzenstwo> (11.04.2016).
- Góralski W., *Adhortacja apostolska Amoris laetitia papieża Franciszka. Prezentacja dokumentu z komentarzem do nn. 300–308*, Płock 2016.
- Mierzwiński B., Wilk J., Bieleń R., *Duszpasterstwo rodzin*, w: *Teologia pastoralna*, red. R. Kamiński, t. 2, Lublin 2002, s. 403–442.
- Miłkowska G., *Kontrowersje wokół podmiotowości uczniów. Próba analizy*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika”, 22(2013), s. 37–46.
- Podrez E., *Osoba ludzka*, w: *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwowarski, Warszawa 1993, s. 122–123.
- Wilk J., *Duszpasterstwo rodzin: zasady praktycznego działania (na podstawie adhortacji Jana Pawła II Familiaris consortio)*, „Homo Dei” 1998, nr 4, s. 43–56.
- Zarembski Z., *Troska Kościoła w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie posoborowym. Studium teologicznopastoralne*, Toruń 2013.
- Zarembski Z., *Wskazania papieża Franciszka dla duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*, red. D. Lipiec, Lublin 2015, s. 163–180.